

Ksenija Škarić

Ksenija Škarić
Hrvatski restauratorski zavod
Odjel za drvenu polikromiranu skulpturu
kskarić@h-r-z.hr

Izvorni znanstveni rad/
Original scientific paper
Primljen/Received: 6. 5. 2016.

UDK
726:272-523(497.5 Margečan)73.025.3/.4
DOI:
<http://dx.doi.org/10.17018/portal.2016.7>

Nove spoznaje o inventaru župe u Margečanu

SAŽETAK: Margečanska župna crkva svete Margarete i tri filijalne kapele u Beli, Radovanu i Tužnom čuvaju vrijedan i zanimljiv inventar iz 15. - 20. stoljeća, čije stanje, između zapuštenosti i brige lišene odgovarajuće i dovoljne stručne potpore, tužno svjedoči o manjkavosti sustava zaštite kulturne baštine. Pregled inventara proveden u sklopu programa konzervatorsko-restauratorskih istraživanja gotičkog kipa Majke Božje Radovanske ukazao je na to da umjetnine te župe, osim povijesti, dijele i zajedničke konzervatorske probleme, poput aktivne crvotočine i nedavnih, amaterskih obnova usmjerenih ponajprije postizanju izgleda novog. Istraživanja prate tragove premještanja i recikliranja umjetnina unutar iste župe kroz povijest.

KLJUČNE RIJEČI: *Margečan, Radovan, Bela, Johann Adam Rosemberger, gotička skulptura, konzervatorsko-restauratorska istraživanja*

Župa svete Margarete u Margečanu sa svojom župnom crkvom i filijalnim kapelama u Beli, Radovanu i Tužnom čuva inventar koji je u nedostatku odgovarajuće stručne potpore prepušten propadanju i amaterskim obnovama. Na poticaj dugogodišnjeg župnika Alojzija Pakraca i konzervatorice savjetnice Vesne Pascuttini-Juraga iz Konzervatorskog odjela u Varaždinu provedena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja gotičkog kipa Majke Božje Radovanske, a u sklopu njih i pregled ostalog inventara kapele Blažene Djevice Marije u Radovanu, župne crkve svete Margarete u Margečanu, kapele Uznesenja Blažene Djevice Marije u Beli i kapele svetog Antuna Padovanskog u Tužnom. Već taj ograničeni uvid urodio je novim spoznajama o umjetninama

koje svakako zaslužuju daljnja i temeljitija istraživanja te, još i više, ozbiljnu i sustavnu stručnu brigu o očuvanju.

Skulpture svete Barbare i svetog Ivana evanđelista u Margečanu

Dvije barokne skulpture u župnoj crkvi svete Margarete u Margečanu nisu dosad obrađene u stručnoj literaturi, vjerojatno zbog toga što su prije više desetljeća uklonjene s oltara i pohranjene u župnom dvoru (sl. 1, 3). Ondje ih je zatekao župnik Alojzije Pakrac kad je 1986. godine preuzeo margečansku župu. Dvije godine poslije, 1988., skulpturu svete Barbare dao je urediti zvonaru Vjekoslavu Piskaču te ju je, kao kip svete Margarete, postavio u kapelici svetog Josipa u Gačicama, sagrađenoj 1973. go-

1. Margečan, župna crkva, kip svete Barbare (fototeka HRZ-a, snimila K. Škarić, 2015.)

Margečan, parish church, statue of St. Barbara (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by K. Škarić, 2015)

2. Vukovoj, kip svete Barbare prije radova (fototeka HRZ-a, snimila N. Oštarijaš, 2015.)

Vukovoj, statue of St. Barbara before conservation (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by N. Oštarijaš, 2015)

dine na zemljištu koje su ustupili vlasnici Josip Piskač i Stjepan Kelemen. Poslije je župnik obje skulpture dao postaviti na konzole u župnoj crkvi.¹

Već na prvi pogled na skulpturama možemo zapaziti prepoznatljive fizionomije koje su nam poznate s više oltara pretežito na područjima arhidakonata Varaždin i Zagorje. Četvrtasta lica izraženih jagodica, uska nosa i plitkih podočnjaka koji podižu i izravnavaju donji kapak, okružena su pramenovima kose kompaktnih volumena koji se ponegdje odvajaju od tijela otvarajući šupljine. Kipove iz te skupine Doris Baričević povezala je s imenom varaždinskog kipara Johanna Adama Rosembergera, čiji je arhivski potvrđen samo jedan rad, a i on je vrlo oštećen. Radi se o kamenom kipu svetog Ivana Nepomuka koji je bio isklesan za negdašnji varaždinski „Kameni most“.² Polazeći od tog fragmenta koji se čuva u Gradskom muzeju Varaždin, u Zbirci kamenih spomenika i skulptura (sl. 5, 6), Doris Baričević pripisala je Rosembergeru veći broj kipova i oltara.³ Premda je nezahvalno uspoređivati kameni kip s drvenima, zbog posve drugačijeg pristupa u oblikovanju tih dvaju materijala, i usprkos tome što je glava skulpture svetog Ivana Nepomuka oštećena, neke

portretne osobine zaista se mogu prepoznati na drvenim skulpturama iz te skupine.

Johann Adam Rosemberger pojavljuje se u varaždinskim dokumentima od 1719. godine, kad 7. siječnja postaje građanin Varaždina.⁴ Da bi odobrovoljio gradske vlasti, nekoliko godina prije isklesao je već spomenuti kip svetog Ivana Nepomuka. Kipar se spominje u više dokumenata, ali zasad u pisanim izvorima nisu izravno potvrđena druga njegova djela. Kod Rosembergera je učio varaždinski kipar Ignaz Hohenburger.⁵ U Matici umrlih župe svetog Nikole u Varaždinu zabilježeno je da je Rosemberger umro 27. prosinca 1758. godine.⁶ Nakon njegove smrti, do 1762. godine radionicu vodi njegov kalfa Joannes.⁷

Dvije skulpture na konzolama župne crkve u Margečanu djelomično su oštećene i ostale su bez atributa. Prema položaju ruku bolje sačuvane skulpture može se prepoznati da predstavlja svetu Barbaru. Potvrđuje to usporedba s kipom svete Barbare istog kipara na oltaru Blažene Djevice Marije iz 1729. godine u kapeli svetog Wolfganga u Vukovju nad Klenovnikom, na kojem, osim sličnosti šaka koje obuhvaćaju mač i kalež, prepoznajemo također jednak stav tijela i sličnu odjeću (sl. 2).⁸ Za Rosembergera

3. Margečan, župna crkva, kip svetog Ivana evanđelista (fototeka HRZ-a, snimila K. Škarić, 2015.)
Margečan, parish church, statue of St. John the Evangelist (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by K. Škarić, 2015)

4. Varaždin, uršulinska crkva, propovjedaonica, kip svetog Ivana evanđelista (fototeka HRZ-a, snimila K. Škarić, 2016.)
Varaždin, Ursuline Church, pulpit, statue of St. John the Evangelist (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by K. Škarić, 2016)

prepoznatljivi pramenovi kose koji se odvajaju od vrata mogu se vidjeti na obje skulpture.

Ikonografsku pripadnost druge, oštećenije skulpture hermafroditских obliina i mekoće puti razjasnit će tek usporedba s kipom svetog Ivana evanđelista na propovjedaonici uršulinske crkve Rođenja Isusova u Varaždinu (sl. 4). Poput margečanske skulpture, sveti Ivan s propovjedaonice, koji nosi obilježja Rosembergerovih kipova, također ima poprsje s gotovo ženskim oblinama i nježno lice koje uokviruju dugi uvojci. Propovjedaonicu je dao podignuti đakovački biskup Gabrijel Patačić 1729./1730. godine.⁹

Usporedba margečanskih kipova s onima na propovjedaonici u Varaždinu i na oltaru u Vukovoju olakšana je zato što su sve te skulpture nastale približno u isto vrijeme, oko 1730. godine. Naime, premda je porijeklo margečanskih kipova nepoznato, arhivska istraživanja upućuju na to da bi one mogle potjecati s oltara koji je 1729. podignut u kapeli Uznesenja Blažene Djevice Marije u Beli, koja pripada podbelskoj župi svete Margarete, odnosno današnjoj župi Margečan.¹⁰ Kolatori kapele u vrijeme nastanka oltara, kao i veći dio njezine povijesti, bili su gospodari posjeda Bela, čija se dva dvorca, jedan iz 17.

i drugi iz 18. stoljeća, nalaze u neposrednoj blizini.¹¹ Da bi se u slučaju dviju skulptura u župnoj crkvi moglo raditi o skulpturama iz kapele Uznesenja, govori nam izvještaj kanonske vizitacije iz 1733. godine. Prema toj vizitaciji, Barbara Fallussy, udovica grofa Ivana Petheöa, dala je podići novi oltar svetog Ivana Nepomuka 1729. godine, a oko slike titulara postavila, u spomen na muža i sebe, skulpture svete Barbare i svetog Ivana evanđelista.¹² Skulpture je odabrala donatorica, kao i u obiteljskoj kapeli u Ivancu, koju je također obilježila svojom zaštitnicom, ovaj put postavljajući bočni oltar svete Barbare.¹³

Vizitator s oltara koji danas više ne postoji prepisuje i natpis:

*HonorI et gLorlae gLorlosI patronI DIVI Ioan-
 nis NepoMUcenI, pletatIs gratIa posUIt. B. P.*

Kronogram kazuje da je oltar nastao 1729. godine, a inicijali predstavljaju donatoricu Barbaru Petheö. Ona umire sljedeće, 1730. godine, a kako Ivan Petheö nije imao muških potomaka, posjed biva konfisciran. Kralj je potom dodijelio posjed Ladislavu Erdödyju, zbog čega

5. Gradski muzej Varaždin, Kulturno-povijesni odjel, kameni kip svetog Ivana Nepomuka, inv. br. GMV KPO 83o8 (fototeka HRZ-a, snimila K. Škarić, 2016.)

Varaždin City Museum, Culture and History Department, stone statue of St. John of Nepomuk, inv. no. GMV KPO 83o8 (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by K. Škarić, 2016)

6. Gradski muzej Varaždin, Kulturno-povijesni odjel, kameni kip svetog Ivana Nepomuka, inv. br. GMV KPO 83o8 (fototeka HRZ-a, snimila K. Škarić 2016.)

Varaždin City Museum, Culture and History Department, stone statue of St. John of Nepomuk, inv. no. GMV KPO 83o8 (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by K. Škarić, 2016)

su se nasljednici Barbare Fallussy po ženskoj liniji sporili s Erdödyjevima te ga nakon više desetljeća vratili. Od 1858. godine Bela je u vlasništvu obitelji baruna Ožegovića koja je drži do kraja Drugog svjetskog rata.¹⁴

Kasniji opisi oltara vrlo su šturi pa možemo samo naslutiti da većih preinaka na njemu nije bilo, usprkos vlazi i povremeno zapuštenom stanju kapele. Nešto je određeni kanonski izvještaj iz 18o8. godine koji oltarić u kapeli opisuje kao sastavljen od oltarne slike i dviju skulptura.¹⁵

Nakon sredine 19. stoljeća u crkvenim se izvorima gotovo uopće više ne spominje kapela Uznesenja Blažene Djevice Marije, jer se uglavnom upotrebljava kao privatna kapela i obiteljska grobnica Ožegovića. Poslije Drugog svjetskog rata kapela je nacionalizirana i vraćena župi. Bila je u lošem stanju te je popravljena 1952. i 1972. godine.¹⁶ Oltar svetog Ivana Nepomuka nakon popravaka kapele više nije uspostavljan, a skulpture svete Barbare i svetog Ivana evanđelista pohranjene su u župnom dvoru, gdje ih je i zatekao župnik Alojzije Pakrac.

Obje su skulpture bez postolja visoke oko 85 cm, pa i njihova veličina odgovara tijesnom prostoru kapele. Različitog su stanja očuvanosti. Kip svete Barbare bio je ob-

novljen da bi se izložio u kapeli u Gačicama, ali se čini da je i zatečen cjelovitiji, budući da kipu svetog Ivana nedostaje cijela desna podlaktica, dio lijeve šake i dijelovi obaju stopala. Zanimljivo je utjecaj nečistoće, tamnog laka i nedostajuće polikromije na kipu svetog Ivana, polikromija je na dvije skulpture srodna. Na objema skulpturama nalazimo haljine svijetlih i slabo zasićenih boja s pozlaćenim bordurama. Takav tip oslika čest je početkom 20. stoljeća. Župna spomenica bilježi da je graditelj oltara iz Maribora Alojzije Zoratti 19o7. godine izradio novi oltar u kapeli iste župe u Tužnom¹⁷ te nije nemoguće da je angažiran i za obnovu skulptura u Beli, to više što oslik figura ima dosta sličnosti s brojnim poznatim polikromatorskim radovima njegove radionice.¹⁸ Ipak, za usporebu oslika dviju figura trebalo bi provesti detaljnija konzervatorsko-restauratorska istraživanja da bi se vidjelo koliko je kip svete Barbare preinačen obnovom 1988. godine, odnosno koliko je površina kipa svetog Ivana zatamnjena slojevima nečistoće i laka.

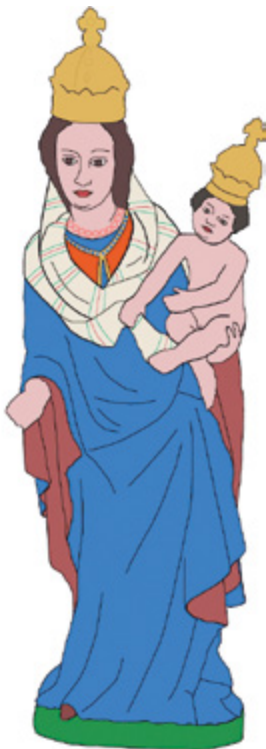
Buduća istraživanja mogla bi također pripomoći u rasvjetljavanju prvotne polikromije skulptura svete Barbare i svetog Ivana. Postoje neizravne naznake da je Rosem-

7. Radovan, kip Majke Božje s oslikom iz 1997. godine nakon radova (fototeka HRZ-a, snimila N. Oštarijaš, 2015.)
Radovan, statue of Our Lady with the 1997 polychromy, after conservation (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by N. Oštarijaš, 2015)

8. Radovan, kip Majke Božje prije obnove (fototeka Doris Baričević, snimio A. Pakrac, 1997.)
Radovan, statue of Our Lady before renovation (Photo Archive of Doris Baričević, photo by A. Pakrac, 1997)

9. Kip Majke Božje Radovanske, rekonstrukcija polikromije s kraja 18. stoljeća (crtež izradila K. Škarić, 2015.)
Statue of Our Lady of Radovan, reconstruction of the late-18th-century polychromy (drawing by K. Škarić, 2015)

10. - 11. Kip Majke Božje Radovanske, rendgenska snimka Bogorodičine glave i spojene rendgenske snimke
Statue of Our Lady of Radovan, x-ray image of the Virgin's head and x-ray images joint together

12. Radovan, kapela Blažene Djevice Marije, glavni oltar (fototeka HRZ-a, snimila N. Oštarijaš, 2013.)

Radovan, chapel of the Blessed Virgin Mary, main altar (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by N. Oštarijaš, 2013)

berger surađivao sa slikarima-polikromatorima Blasiusom Grueberom, Franom Antoniusom Pachmajerom i Valentinom Karcherom, ali ni jednu od tih pretpostavki zasad ne možemo sa sigurnošću potvrditi. Grueber je, kao i Rosemberger, radio u crkvi svetog Florijana u Varaždinu, ali je za Gruebera pouzdano samo da je polikromirao propovjedaonicu i izradio zidne slike,¹⁹ dok pretpostavka da je polikromirao i glavni oltar sa skulpturama pripisanim Rosembergeru zasad nije potvrđena.²⁰ Fran (Franciscus) Antonius Pachmajer, slikar iz Ptuja, godinama se, prema vlastitim riječima iznesenima u tužbi Mariji Tereziji protiv slikara Valentina Karchera, bavio slikarskim i pozlatarskim radovima na području Kraljevine Hrvatske. Radio je i za franjevce u Varaždinu, gdje je između ostalog polikromirao neki oltar,²¹ prema vremenu nastanka možda oltar svete Klare iz 1744. godine.²² S tog oltara potječu skulpture svete Katarine i svete Apolonije koje se danas nalaze na oltaru svete Barbare u istoj crkvi, a mogu se pripisati kiparu Johannu Adamu Rosembergeru.²³ O

suradnji Rosembergera i Karchera nagađa se temeljem pisanih potvrda o međusobnim dugovanjima.²⁴ Međutim, spomenuto pismo Frana Antonija Pachmajera iz 1745. godine izvješćuje da se njegov drski (i, prema sačuvanim uradcima u Sloveniji, bez sumnje vrlo nadareni) konkurent Valentin Karcher u gradu pojavio prethodne godine, što znači da nije bio u blizini u vrijeme nastanka belskog oltara.

Skulptura Majke Božje u Radovanu

Prava je sreća što vrijedni zvonar Piskač nije imao restauratorskih ni slikarskih ambicija, jer je skulptura svete Barbare prošla mnogo bolje od inventara župne filijale u Radovanu, koji je župnik povjerio pozlataru Franji Mrnjecu 1997. godine, a on ga u velikoj mjeri obezvrijedio repolikromiranjem (sl. 7). Nedavna konzervatorsko-restauratorska istraživanja provedena na gotičkom kipu Majke Božje iz oko 1430. godine s glavnog oltara u Radovanu²⁵ pokazala su da se pozlatar poduhvatio i restauratorskog

posla te je prije oslikavanja uklonio i trajno uništio dio slojeva polikromije, čime je onemogućio povratak na prijašnje stanje (sl. 8).²⁶ Prema istraživanjima provedenima u Hrvatskom restauratorskom zavodu, znamo da je, osim s poleđine i Isusove kose, u cijelosti uklonio repolikromiju s početka 20. stoljeća.²⁷ Ustanovljeno je također da je oslik koji se nalazio neposredno ispod njega jako oštećen, ali ne znamo kakva je bila njegova sačuvanost prije te obnove. Osobito je slabo sačuvan inkarnat koji nalazimo tek u vrlo stanjenim tragovima.

U interpretaciji stratigrafije, odnosno u povezivanju i vremenskom određenju polikromije, velika je pomoć bila žuta osnova koju smo zatekli u podlozi različitih boja na gotovo cijeloj skulpturi.²⁸ Na njoj je slabo sačuvani ružičasti inkarnat, modri plašt s crvenom podstavom, bijeli rubac ukrašen crvenim i zelenim tankim prugama i narančasta haljina s bordurom na poprsju (sl. 9).²⁹ Teži zadatak bilo je datiranje tog oslika za koji ostaje pretpostavka da je nastao u 18. stoljeću. Na modrom plaštu identificiran je pigment smalt, a na poprsju je najvjerojatnije upotrijebljena olovna crvena. Ti pigmenti uglavnom su se prestali upotrebljavati nakon 18. stoljeća. Minuciozni oslik odjeće na šalu čak bi upućivao i na ranije vrijeme nastanka. Međutim, pojava cinka u inkarnatu, koji je potvrđen u dvije laboratorijske metode, kasniju dataciju oslika čini vjerojatnijom.³⁰ Najčešći izvor cinka u boji inkarnata je cinkov oksid koji se, premda poznat od davnina, kao pigment počeo upotrebljavati tek u 18. stoljeću, a osobito nakon 1780-ih i u 19. stoljeću, postupnim razvitkom tehnologije proizvodnje koji je omogućio njegovu primjenu u različitim tehnikama.³¹

Provedena istraživanja otkrila su također da je pozlatar Franjo Mrnjec koncept vlastitog oslika dijelom temeljio na spomenutoj polikromiji iz 18. stoljeća.³² To se odnosi na boje šala i poprsja, dok je nekoć modri ogrtač s crvenom podstavom izveo u pozlati i posrebrenju.

Skulptura je izrađena od drva topole koje je vrlo meko i slabe trajnosti.³³ Osim u polikromiji, preinake su provedene i u skulpturalnom obliku i opremi. Današnja Bogorodičina kruna treća je po redu nastanka. Ispod debele boje još se nazire početak izvorne, poslije odrezane drvene gotičke krune koja je bila položena zakošeno prema natrag. Ta izbočina vidljiva je i na rendgenskoj snimci glave u profilu (sl. 10).

Prema kanonskoj vizitaciji iz 1765. godine, stari kip Majke Božje nađen je u zidu prilikom pregradnje kapele svetog Lovre.³⁴ Čudesan pronalazak kipa privukao je brojne hodočasnike, crkva je proširena i preimenovana u kapelu Blažene Djevice Marije, a kip smješten na novi glavni oltar (sl. 12).³⁵ Mjesto na kojem je kapela, dotad imenovano kao Tužno ili kao Lovrečan, odnosno Lovrečina, sada se naziva Radovan.³⁶ Zaselak Radovan postojao je i prije, ali se kao toponim kapele pojavljuje usporedno s pregradnjom i posvećenjem Blaženoj Djevici Mariji. Na

13. - 14. Gradski muzej Varaždin, Kulturno-povijesni odjel, grafika iz Albuma malih nabožnih sličica uršulinskog samostana, inv. br. GMV KPO 6046, inv. br. GMV KPO 6047
 Varaždin City Museum, Culture and History Department, print from the Album of Small Devotional Paintings of the Ursuline Convent, inv. no. GMV KPO 6046, inv. no. GMV KPO 6047

15. Radovan, kapela Blažene Djevice Marije, zidna slika, prikaz crkve s cinktorom (fototeka HRZ-a, snimila K. Škarić, 2015.)
 Radovan, chapel of the Blessed Virgin Mary, depiction of the church with the colonnaded pathway (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by K. Škarić, 2015)

16. Radovan, kapela Blažene Djevice Marije, zidna slika, prikaz Majke Božje uz bolesnika (fototeka HRZ-a, snimila N. Oštarijaš, 2013.)
 Radovan, chapel of the Blessed Virgin Mary, wall painting depicting Virgin Mary next to a sick man (Croatian Conservation Institute Photo Archive, photo by N. Oštarijaš, 2013)

17. Radovan, kapela Blažene Djevice Marije, glavni oltar (fototeka Doris Baričević, snimio G. Szabo, 1913.)
Radovan, chapel of the Blessed Virgin Mary, main altar (Photo Archive of Doris Baričević, photo by G. Szabo, 1913)

nekoliko se mjesta smještaj kapele bilježi kao „in monte Radovan“, čime se ističe malo povišen položaj u odnosu na okolni prostor. S novom pobožnošću ta se crkva namjeravala promaknuti u župnu, ali se to nije dogodilo.³⁷

Na novom oltaru Majka Božja i Dijete okrunjeni su baroknim, habsburškim krunama i ogrnuti plaštovima, a Majka Božja dobila je novo, barokno žezlo. U to vrijeme vjerojatno je zamijenjena i desna ruka Majke Božje, i to zato da bi mogla držati dodano žezlo. Taj preobraženi lik vidimo na dvije slične grafike iz Albuma malih nabožnih sličica uršulinskog samostana koje se čuvaju u Gradskom muzeju Varaždin (sl. 13, 14).³⁸ Likovi se izdižu nad kapelom okruženom cinktorom kakvu nalazimo i na zidnoj slici u svetištu radovanske kapele (sl. 15). Na zidnoj stijeni su i drugi prikazi, poput onog Majke Božje Radovanske uz bolesnika u postelji (sl. 16). Bolesnik je možda sam župnik Andrija Palanščak (1758.-1776.) koji je uspostavio svetište te sam opisao nastanak prošteništa i čudesna uslišenja. Na samrtnoj postelji bio je oduzet, ali mu se, zagovorom Majke Božje Radovanske, vratila svijest i moć govora da bi se mogao ispovjediti i primiti posljednju pomast.³⁹

Današnje krune na glavama Majke Božje i Djeteta ne sličie onima s grafika i zidnih slika. To su krune ugarskog tipa oblikovane prema kruni svetog Stjepana, što prepoznajemo po monolitnom volumenu, prstenu ukrasa u do-

njem dijelu i po naklonjenim križevima na vrhu. S obzirom na političke prilike, takva je intervencija mogla nastati za decentralizacije cara Leopolda II. (vladao od 1790. do 1792.) kad posjedom Bela upravlja Ivan Nepomuk Erdödy (hrvatski ban 1790.-1806.). U istoj obnovi dodani su vjerojatno i uvojci na Isusovoj glavi koji nisu izrađeni od drva, već od amorfnog materijala (kita, možda gipsanog) teško propusnog za rendgenske zrake (sl. 11).⁴⁰ Na tim uvojcima nalazi se već spomenuta žuta osnova, pa i po tome možemo datirati najraniji cjelovito sačuvani oslik (sl. 9). Rendgenska snimka otkriva i glomaznu konstrukciju kojom je kasnija kruna učvršćena na Marijinu glavu (sl. 10). Tek nakon obnove 1997. godine kip se prestalo odijevati.

Osim samog kipa, preinake je doživio i glavni oltar. Oltar podignut 1765. godine nije imao ophode kao danas. S oltarom cjelinu su činile zidne slike, iako su nastale nekoliko godina poslije. Oko drvenog retabla bio je naslikan zastor koji pridržavaju dva anđela te likovi svetog Salomona slijeva i svetog Davida zdesna (sl. 12).⁴¹

Okrugli otvor izrezan u poledini niše na oltaru iznad glave Majke Božje te drugi, u zidu svetišta, osiguravao je danju osvjetljenje kipa odostraga. Danas tog učinka više nema, jer je iza svetišta 1871. godine dograđena sakristija⁴² pa okulus gleda u zatvoreni prostor. Tada su ujedno prebijeljene zidne slike u svetištu. U nastavku obnove 1875. godine nanovo su oslikani zidovi, a na oltaru dograđeni

drveni ophodi.⁴³ Nad ophode su postavljeni kipovi Judite i svetog Ivana Krstitelja, a iza njih na zidu naslikane su niše (sl. 17). Radi se o kipovima iz 17. stoljeća koji su, prema mišljenju Doris Baričević, djela varaždinskog kipara Hansa Jacoba Altenbacha.⁴⁴ Oni gotovo sigurno potječu iz jedne od triju crkava podbelske župe u kojima je dokumentiran takav par kipova.⁴⁵ Naime, zalaganjem donatorice Judite Balagović († 1700.), udovice vlasnika Bele, baruna Ivana Petheöa de Gersea († 1671.), kipovi svetog Ivana Krstitelja i Judite našli su se u župnoj crkvi svete Margarete, u kapeli svetog Antuna Padovanskog u Tužnom i u kapeli Uznesenja Blažene Djevice Marije u Beli. Posljednju od njih vjerojatno treba isključiti kao mjesto porijekla skulptura u Radovanu, budući da se u njoj još nalazi glavni oltar koji bi mogao potjecati iz 17. stoljeća, sa skulpturom svetog Ivana Krstitelja i ženskom figurom razgoličenog bedra, bez atributa. U kanonskoj vizitaciji iz 1688. godine, skulpture u Beli opisane su kao bijele poput mramora.⁴⁶ Zatekne li se ispod sadašnjeg oslika u budućim restauratorskim istraživanjima polirana bijela, pretpostavka da je riječ o starim skulpturama s tog oltara bila bi potvrđena.⁴⁷

Umjesto zaključka

Premda je tema programa Hrvatskog restauratorskog zavoda bila gotička skulptura Majke Božje, sagledavanje umjetnine u sklopu baroknog oltara otvorilo je niz

pitivanja na koja je odgovore trebalo tražiti među ostalim inventarom župe, pa i na zidnim slikama. Pregledom inventara zapaženi su također konzervatorski problemi, poput zaraze crvotočinom i amaterskih restauratorskih zahvata, o čemu su upozoreni mjerodavni konzervatori.⁴⁸ Usredotočenje je iznimno važna i nužna faza konzervatorsko-restauratorskih istraživanja, ona koja donosi najvrednije uvide o umjetnini. Međutim, uvid u kontekst je komplement i korektiv, što se najjasnije vidi u početnoj i u završnoj fazi provedbe programa. Jedan od pokazatelja kompleksnosti konzervatorsko-restauratorske struke kao discipline upravo i jest u tome što mora istovremeno objedinjavati poglede koji se mjere na metarskoj, milimeterskoj i mikronske skali, koji moraju biti zasebno valjani i međusobno usklađeni. Stoga je negdašnja praksa da restaurator upoznaje umjetninu isključivo na „operacijskom stolu“, daleko od idealne. Održivost restauriranja nemoguće je postići bez poznavanja i realnog sagledavanja stanja na terenu. Znanstveni potencijal restauriranja u tim je uvjetima također ograničen. Neupitno je da će predložena rješenja, kojih je uvijek na izbor više, biti to racionalnija što su ulazni podaci potpuniji. Stoga bi upoznavanje konzervatora-restauratora sa stanjem na terenu prije početka konzervatorsko-restauratorskih radova, kao i praćenje stanja tijekom i nakon provedbe programa, trebali biti dijelom standardne procedure. ■

Bilješke

1 Zahvaljujem na podacima Vjekoslav Piskaču i župniku Alojziju Pakracu koji je i danas u istoj župi. Također zahvaljujem župniku na brizi o umjetninama, na pristupačnosti i pomoći koju je iskazao dopustivši mi uvid u župnu spomenicu i fotoalbume iz arhiva župe.

2 IVY LENTIĆ-KUGLI, 1969., 7.

3 Doris Baričević atribuirala Rosembergeru kamenu kip na pročelju uršulinke crkve u Varaždinu i kip svetog Ivana Nepomuka u Koprivnici, potom ogradu cinktora u Štrigovi te drvene oltare i kipove u Vukovoju, Klenovniku, dvorskoj kapeli Klenovnika, svetom Florijanu, svetom Vidu, katedrali, uršulinskoj i franjevačkoj crkvi u Varaždinu, potom one u Belcu, Svetoj Mariji u Međimurju, Čakovcu te Tremi. Također iznosi mišljenje o posebnoj tipologiji karakterističnoj za Varaždin, pa neke kipove koji se ne uklapaju strogo u Rosembergerov opus pripisuje njegovu suvremeniku Johannu Pittneru s kojim je, sudeći prema sačuvanim dokumentima, Rosemberger surađivao. DORIS BARIČEVIĆ, 2008., 135-150. Međutim, ne postoji pisani izvor koji bi pouzdano potvrdio Pittnerova djela pa su pretpostavke o sličnostima i razlikama između kiparskih djela Rosembergera i Pittnera proizvoljne. O razgraničenju rada te dvojice kipara u posljednje vrijeme pisala je Jasmina Nestić. JASMINA NESTIĆ, 2009. (a), 45-52. JASMINA NESTIĆ, 2009., 715-723.

4 IVY LENTIĆ-KUGLI, 1969., 7.

5 IVY LENTIĆ-KUGLI, 1968., 33.

6 IVY LENTIĆ-KUGLI, 1969., 7.

7 IVY LENTIĆ-KUGLI, 1969., 11.

8 Kip, kao i cijeli oltar trenutačno se nalazi u Hrvatskom restauratorskom zavodu gdje se na njemu izvode konzervatorsko-restauratorski radovi. Voditeljica radova je Hellen Cavalli Ladašić.

9 *Hrvatske uršulinke. Povodom 275. godišnjice osnutka uršulinskog samostana u Varaždinu*, 1979., 57.

10 Središte belske župe tek se u 20. stoljeću počinje zvati Margečan, premda takav toponim postoji odavno.

11 MLADEN OBAD ŠĆITAROCI, 2005., 40.

12 Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (dalje NAZ), kanonska vizitacija 168/IX, 1733.: „Iste godine i dana kao gore pohodio sam kapelu Blažene Djevice Marije na nebo uznesene pod istom utvrdom Bela, filijalu Svete Margarete; evo što joj je pridodano nakon onoga što se zateklo prilikom posljednje vizitacije. Prije svega, kapela je zidana, sagrađena darežljivošću plemenitoga pokojnog Petra Goranszskog. U njoj je oltar svetog Ivana Nepomuka, vrlo vješto napravljen, darežljivošću presvijetle gospođe grofice Barbare, udovice pokojnoga grofa Ivana Pethöa, rođene Fallussy, poslije cenzora baruna Gyulaya. U središtu je tog oltara

slika svetog Ivana Nepomuka, slikana na platnu, a okolo-naokolo prikazano je mučeništvo toga sveca. Okružena je vijencima, dobro posrebranim i pozlaćenim, obojenim najviše crvenom, ali i drugim bojama. Na oltaru su i dva kipa, na strani Evanđelja kip svetog Ivana evanđelista, na strani Poslanice kip svete Barbare, a na vrhu se nalazi slika Preblažene Majke Škapularske. Križ je od srebra, dar preuzvišene gospođe grofice Franje Csakyja, generalnog cenzora. Zatim je tu druga slika svetog Ivana Nepomuka, ovalnog oblika, dijelom metalom, a dijelom okružena srebrom, zavjetni dar neke barunice Premten, poslan iz Beča. Četiri drvena posrebrana svijetljaka, te tri tablice: Gozbe, Pranja i Evanđelja svetog Ivana. Opskrbljena je osim toga ova kapela tako velikoga sveca i novim svilenim antependijem od crvenoga damasta, a dijelom od nebeskoplave tkanine protkane raznobojnom svilom, sa zlatnom srmom, zatim misnicom s nužnim naručnikom i stolom od gore navedenih materijala - na njoj su istkane raznovrsne ruže, a okolo je zlatna srma - potom bursom, velom i palom također od navedenih materijala te sa srmom, dok je pala urešena samo zlatnom srmom. Korporal je nov i čist, kao i dva svilena jastuka također nebeskoplave boje, tako i alba, načinjena od kranjskog platna. Sve to dospjelo je darom spomenute gospođe grofice Pethö. O trošku pak kapele gospodin mjesni župnik Ivan Milić pobrinuo se da se nabave stakleni prozori kroz koje prodire svjetlost u kapelu u dostatnoj mjeri. Kapela također ima svoje kositrene ampulice, koje su zajedno s posudicom kupljene od gospodina Daniela Galyufa. Na oltaru kapele svetog Ivana može se pročitati ovaj kronogram:

Na čast i slavu slavnoga zaštitnika svetog Ivana Nepomuka, iz pobožnosti je postavila B. P.

„Anno eodem et die quibus supra, visitavi capellam Beatae Virginis Mariae in coelos assumptae sub eodem castro Bella, filialem Sanctae Margarethae, cui praeter ea quae in ultima visitatione habuisse reperta fuit, accesserunt. Imprimis capella murata, ex liberalitate egregii condam Petri Goranszky extracta. In eadem ara Sancti Joannis Nepomuceni sat affabre facta de munificentia illustrissimae dominae comitissae Barbarae relictiae olim comitis Joannis Petteo natae Fallussy, demum censoris baronis Gyulay. In medio cujus altaris imago Sancti Joannis Nepomuceni, in tella depicta, martyrium ejusdem sancti circacircum expressum, cornicibus obducta, bene deargentata et deaurata, colore rubro potissimum, quamvis et aliis colorata. In qua statuae operis statuarii binae, ad cornu Evangelii Sancti Joannis Evangelistae, ad cornu Epistolae Sanctae Barbarae, in supremitate imago depicta Beatissimae Matris Scapularium. Crucifixus ex argento de munificentia excellentissimae dominae comitissae Francisci generalis Csaky censoris, prouti et alia imago Sancti Joannis Nepomuceni in figura ovali partim metallo partim argento obducta, ex voto cujusdam baronissae Premten Vienna missa. Quatuor candelabra lignea deargentata, prouti et tres

tabellae: Convivii, Lavabo et Evangelii Sancti Joannis. Accesserunt praeterea ad dictam capellam tam magni sancti antependium novum sericeum ex damasco rubro, partim ex materia coloris coelestini serico variorum colorum contexta cum suis gallon coloris aurei, prouti et casula cum suis necessariis manipulo et stolla ex materiis suprafatis, variis rosis intexta, circacircum gallon coloris supradicti, bursa, vellum, palla, pariter ex praefatis materiis prouti et gallon, palla duntaxat ornata gallon aureo. Corporale novum, mundum, prouti et duo cervicalia sericea coloris itidem caelestini, alba pariter ex tella carniolica et haec omnia ex munificentia praefatae dominae comitissae olim Pethö. Sumptibus autem dictae capellae dominus parochus loci Joannes Millies curavit fieri fenestras cristallinas quae sat illuminant capellam. Quae capella habet etiam suas ampullas staneas cum pelvicula emptas a domino Daniele Galyuf. In ara dictae capellae Sancti Joannis legitur chronographicum sequens:

Honori et gloriae gLorlosi patroni DIVI Ioannis Nepomuceni, pletatis gratia posuit. B. P.
Prijepis i prijevod: Irena Bratičević.

13 Turistička zajednica grada Ivanca, <http://www.ivanecurizam.hr/index.php/bastina-i-lokaliteti/stari-grad-ivanec>. (14. prosinca 2015.)

14 EMILIJ LASZOWSKI, 201-202, <http://hrcak.srce.hr/49584> (14. prosinca 2015.); MLADEN OBAD ŠČITAROCI, 2005., 40.

15 NAZ, kanonska vizitacija 182/XIII, 1808.: „Drugi mali oltar nalazi se u gore spomenutoj kapeli i posvećen je na čast svetog Ivana Nepomuka. Sastoji se, kao i prethodni, od jedne slike i dvaju kipova smještenih s objiju strana slike.“ Pojam „prethodni“ odnosi se na opisani glavni oltar, a ne na neki oltar sv. Ivana Nepomuka koji je prethodio sadašnjem. „Secunda arula posita est in capella supra memorata et Sancti Joannis Nepomuceni honori dicata est. Constat uti prior imagine una et statu is duabus ex utroque latere imaginis una colocatis.“ Prijepis i prijevod: Irena Bratičević.

16 ANDRIJA LUKINOVIĆ, 1998., 81.

17 Arhiv Župnog ureda u Margečanu (dalje žM), Spomenica župe Margečan I (dalje Spom. ž. Margečan): „Ove godine u lipnju slikana je kapela sv. Antuna u Tužnom po slikaru akademički naobraženom Biertiju iz Gemone; dočim je žrtvenik veoma ukusno načinio graditelj žrtvenika Alojzije Zoratti iz Maribora. Trošak sav namirila je djelomice kapela sama iz redovitih dohodaka, a djelomice iz milodara župljana. Blagoslov ponovljene kapele obavio je velečasni gos. podarcidjakon Milan Kučenjak iz Ivanca, koji je takodjer rekao tom zgodom vrlo poučnu propovjed. 29. 10. 1907. Juraj Jure Čvek, župnik.“

18 Kipar i slikar-pozlata Alojzije Zoratti (Maribor, 1874. - Maribor, 1960.) najviše se bavio gradnjom i obnovom oltara. Radionicu u Mariboru naslijedio je 1906. godine od oca Angela s kojim je i prije izvodio radove. Usavršavao se u atelijeru kod Wilhelma Siracha u Grazu i Ferdinanda Stuflessera u St. Ulrichu, Gröden u Južnom Tirolu,

u Klagenfurtu, St. Pöltenu, Lienzu i Münchenu. U Hrvatskoj je njegova radionica najviše obnavljala interijere franjevačkih crkava (Jaska, Karlovac, Varaždin, Cernik, Krupina, Slavonski Brod, Samobor, Vukovar), ali je radio i u župnim crkvama i kapelama u Varaždinu, Svetoj Mariji u Međimurju, Vrbovcu, Slavonskom Dubočcu i drugdje. Radio je i u Trnju, Svetom Ivanu Zelini, Donjoj Zelini, Poljani Sutlanskoj, Zagorskim Selima, Kalinju, Bisagu, Mađarevu, Svibovcu, Mihovljanu, Bačkoj, Banatu, Maruševcu, Rakovcu, Krnjaji, a u Sloveniji u Brestanici, Gornjem Gradu, Podgorju kod Slovenj Gradeca, u Slovenj Gradecu, Ormožu i Cirkulanama. Radionicu je vodio do 1948. godine. Velik dio njegovih polikromacija još se može vidjeti. SERGEJ VRIŠER, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi874629/> (14. prosinca 2015.); IRENA KRAŠEVAC, 2011., 111; IVY LENTIĆ-KUGLI, 1969., 10; PAŠKAL CVEKAN, 1982., 65-71; PAŠKAL CVEKAN, 1979., 53; KREŠIMIR FILIĆ, 1944., 101; JULIJEN JANČULA, 1980., 273; PAŠKAL CVEKAN, 1980., 59; PAŠKAL CVEKAN, 1984., 99; PAŠKAL CVEKAN, 1982. (a), 69; PAŠKAL CVEKAN, 1980. (a), 75-76; ANDRIJA LUKINOVIĆ, 2008.; ANDRIJA LUKINOVIĆ, PAVAO MARKAČ, 2003., 79-89; JOSIP BUTURAC, 1984., 18.

19 Dok je njegov polikromatorski rad potvrđen arhivskim izvorima, zidnu je sliku Grueberu pripisala Mirjana Repanić-Braun temeljem komparativne analize. IVY LENTIĆ-KUGLI, 1970., 16. MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, 1998., 97-107.

20 DORIS BARIČEVIĆ, 2008., 142-143. Budući konzervatorsko-restauratorski radovi na propovjedaonici mogli bi donijeti više saznanja o Grueberovu polikromatorskom radu.

21 Državni arhiv Varaždin, HR-DAVŽ-2: Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Varaždina, Opći spisi, I-7. Zahvaljujem Ireni Bratičević na prijevodu spisa.

22 Podatak o dataciji oltara preuzet je iz: PAŠKAL CVEKAN, 1978., 79-88.

23 DORIS BARIČEVIĆ, 2008., 142-143.

24 IVY LENTIĆ-KUGLI, 1969.

25 Diana Vukičević-Samaržija kip veže uz salzburški umjetnički krug iz vremena oko 1430. godine na temelju nekoliko komparativnih primjera. DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, 1999., 57-62.

26 Na fotografijama prijašnjeg stanja oltara zahvaljujem Doris Baričević i župniku Alojziju Pakracu. Fotografije interijera čuva i Fototeka Zagrebačke nadbiskupije dr. Ivandije.

27 Lijepo ukrašena odjeća na poprsju izbjegla je republikomiranje u obnovi 20. stoljeća. Na rupcu je naslikana kosa. Možda se računalo s učinkom koji će proizvesti provirivanjem iza rupca kada glava bude pokrivena. Iscrpniji prikaz rezultata istraživanja donesen je u stručnom elaboratu. Arhiv HRZ-a, KSENIJA ŠKARIĆ, Izvješće o provedenim konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima na skulpturi Majke Božje Radovanske iz kapele Blažene Djevice Marije u Radovanu s prijedlogom daljnjih radova, Zagreb, 2015.

28 Žuta gipsana osnova pripremljena je uz dodatak željeznooksidnih pigmenata, vjerojatno okera. Prirodoslovni laboratorij HRZ-a, DOMAGOJ MUDRONJA, Laboratorijsko izvješće br. 45/2015, Zagreb, 2015.

29 Zelena boja postolja nije postavljena na žutu preparaciju pa ne znamo pouzdano je li istovremena s ostalom polikromijom.

30 Analiza pigmenata provedena je polarizacijskim mikroskopom (Olympus BX51) te rendgenskom fluorescentnom spektroskopijom na sondama i mikropresjecima, uz dvostruku provjeru, naime uređajem Artax-Bruker i pretražnim elektronskim mikroskopom (JEOL JSM 35) s energijsko-disperzivnim spektroskopom (Amptek X123). Prirodoslovni laboratorij HRZ-a, DOMAGOJ MUDRONJA, Laboratorijsko izvješće br. 45/2015, Zagreb, 2015.

31 NICHOLAS EASTAUGH, VALENTINE WALSH, TRACEY CHAPLIN, RUTH SIDDALL, 2004., 403-409. Prema mišljenju voditelja Prirodoslovnog laboratorija HRZ-a, Domagoja Mudronje, koji je uzorke analizirao, žuta fluorescencija vidljiva na optičkom mikroskopu nije tipična za cinkov oksid koji fluorescira svijetlozeleno. Međutim, na fluorescenciju može utjecati i organski materijal prisutan u boji.

32 Prema riječima pozlatara Franje Mrnjeca, nađeni su tragovi pozlate na draperiji. DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, 1999., 59. U našim istraživanjima pozlata nije zapažena, a na draperiji je izravno na žutoj osnovi pronađena modra boja. Ipak, treba napomenuti da se naša istraživanja oslanjaju na male sonde, a Mrnjec je pred sobom imao ogoljenu čitavu površinu skulpture.

33 Analizu drva provela je dr. sc. Jelena Trajković sa Šumarskog fakulteta u Zagrebu.

34 NAZ, kanonska vizitacija 167/II, 1765.: „O kapeli svetoga Lovre, sada Blažene Djevice Marije u Radovanu. Umjesto kapele nekoć posvećene svetom Lovri podignuta je kapela u čast Blažene Djevice, čiji je kip otkriven u zidu stare kapele i postavljen na glavni oltar. Pobudio je u puku veliki žar pobožnosti, te iz dana u dan postaje slaviji jer su ljudi, budući da su im u toliko velikom broju uslišane molitve i da su postali dionici marijanskih milosti, pronijeli glas o ovom milosnom kipu i u udaljenije krajeve, iz kojih tijekom godine dolaze brojne procesije kako bi izmolile marijanske milosti. Da bi se i dalje nje govala i jačala pobožnost, podignuta je iz temelja zidana kapela, zajedno sa svetištem duga sedam hvati. Svetište je već dovršeno i ima oltar drvene izrade, lijepo oslikan i opskrbljen svetim posuđem, ostatak broda već je pokriven, a u novom malenom zvoniku nalazi se novo zvono.“ „De capella Sancti Laurentii jam Beatae Virginis Mariae in Radovayn.

In vicem capellae Sancto Laurentio olim dicatae surexit capella in honorem Beatae Virginis, cujus statua intra antiquae capellae murum detecta et ad aram majorem collocata magnum in populo excitavit devotionis ardorem; et eo magis inclarescit in dies quod tot et tanti votorum suorū compotes ac gratiae Marianaē participes effecti,

gratiosae hujus statuae famam divulgantur etiam ad partes remotiores, ex quibus per decursum anni pluries processiones adventant ad postulandas gratias Marianas. Ad alendam porro augendamque devotionem excitata est ex fundamento capella murata longitudinis una cum sanctuario orgiarum 7, sanctuarium jam perfectum statum attigit et aram arcularii laboris depictam eleganter ac sacro apparatu provisam habet, residuum corpus jam tectum est et in turicula nova, nova campana provisum.“ Prijepis i prijevod: Irena Bratičević.

35 Pronalazak starog kipa Majke Božje u zidu nije jedinstven za Radovan. Kip Majke Božje Bistričke također je pronađen u zidu. Prema jednoj legendi, župnik je 1545. godine skulpturu zakopao zbog opasnosti od Turaka, ali je ona čudom pronađena neoštećena 1588. godine. Nakon toga je 1650. godine zazidana i ponovno pronađena 1684. godine. DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, 2008., 436.

36 NAZ, kanonske vizitacije 162/III, 1678., 1680., 1681., 163/IV, 1683., 164/V, 1688., 1689., 1690., 1691., 1693.; 165/VI, 1696., 1697., 1698. (Tusna); 165/VI, 1694. (Tusnia), 165/VI, 1698. (Tusnija), 163/IV, 1684., 1685., 167/VIII, 1713., 1716., 1717., 1721., 1742., 1748., 169/X, 1760. (Lourechan), 163/IV, 1686., 1687. (Lourechina), 167/II, 1765. i dalje (Radovan).

37 NAZ, kanonska vizitacija 170/XIa, 1771.: „Spomenuta župna crkva podignuta je prije više stoljeća i nekoć je bila znamenita benediktinska opatija, a potom, već mnogo godina, naslov i gospodstvo nad njom imaju zagrebački prepošti. Tijekom gotovo svih prethodnih vizitacija odlučeno je, i to s pravom, da se premjesti na prikladnije mjesto (budući da je sada u krajnjem dijelu župe), i to na brdo Radovan, gdje je vrlo poznata kapela, svime bolje opremljena no župna crkva, župniku i puku pristupačnija, te u tom slučaju ne bi dolazilo do izostanka sakramenata - naime u prošlo se vrijeme primijetilo da mladež odlazi bez krštenja, a bolesni umiru bez popudbine, jer kad Bednja naraste, ne žele je prijeći da bi pozvali župnika. I ta bi prva spasonosna odluka drugih arhiđakona bila donesena da se nije usprotivilo uzvišeno gospodstvo, ne zna se iz kojih razloga. Protivljenje je ostalo, a razlog je do danas nepoznat.“ „Praedicta parochialis ecclesia a multis jam saeculis erecta est, olim celebris Benedictinorum abbatia, ex post vero pluribus annis praepositorum Zagrabienis titulus simul et dominium. Anterioribus omnibus propemodum visitis iudicatum fuit, et merito quidem, ut ad oportuniorem transferatur locum, cum modernus in extremitate parochiae sit, nempe ad montem Radovan, ubi capella nobilissima, melius omnibus quam parochialis provisiva, parochi et populo commodior, nullus tunc circa sacramenta defectus accideret, quemadmodum prioribus temporibus observatum fuit, quod proles sine baptismo decesserint, infirmi sine provisione mortui sint, Bednyam fluvium aquis exuberantem pro advocando parochi transire non valentes. Pridem salutare hoc aliorum etiam

arcsidiaconorum iudicium in effectu deductum fuisset nisi excelsum dominium, nescitur ex quibus rationibus, restitisset. Resistentia fuit estque ratio hucdum ignota.“ Prijepis i prijevod: Irena Bratičević.

38 Album malih nabožnih sličica poklonjen je Gradskom muzeju Varaždin 1931. godine. MIROSLAV KLEMM, 1979., 105. U tom albumu, grafike iz Radovana nalaze se pod brojevima 53 i 55. Ona pod brojem 53 (bakrorez na papiru iz sredine 18. stoljeća, dimenzija 14 x 8 cm) obuhvaćena je i katalogom izložbe koju je organizirao Muzej 1998. godine. MIROSLAV KLEMM, 1998. Zahvaljujem muzejskoj savjetnici Ljerki Šimunić na pomoći i Gradskom muzeju Varaždin na dopuštenju reprodukcije grafika.

39 ANDRIJA LUKINOVIĆ, 1998., 139-140.

40 Snimanje je izvedeno 2015. godine u sklopu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja na Veterinarskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, na Klinici za rendgenologiju, ultrazvučnu dijagnostiku i fizikalnu terapiju. Omogućio ga je prof. dr. sc. Damir Stanin, a proveo radiološki tehničar Davor Matanić.

41 Salomon drži knjigu s tekstom iz psalma 138:2 „Domine/ Probasti me / & cognovisti / me: / Tu cognovisti / Sesionem / meam resu/rectionem meam / Coeli / enarent / Gloriam / Dei.“ David drži knjigu u kojoj se danas vidi samo: „Gratias / Dei“. Prema usmenoj informaciji koju sam dobila od župnika, vlč. Alojza Pakraca, zidne slike restaurirao je Darwin Butković.

42 ŽM, Spom. ž. Margečan, 26. „Tečajem godine 1871. ponovljena je troškom župljana kapela B. D. Marije u Radovanu. Na crkvu dodje nov vez i krov od cigle. Zidine ciele crkve bijahu dignute za dvie stope. Stara sakristija, nalazeća se od prije sa zapada, t. j. velikom žrtveniku s desne strane, srušena je i nova podignuta velikomu žrtveniku za ledjima t. j. na podnevnoj strani, po čemu dobije kapela podpun oblik križa. Stara slikarija u crkvi pošto bi posvećena izgubila pravo lice, bijaše pobieljena vapnom. Limeni bieli toranj bijaše obojadisan crveno.“

43 ŽM, Spom. ž. Margečan, 33: „Ove godine obojadisana bi iznutra kapela radovanska. Slikar Ante Janežić izvede djelo po ovoj obnovi. Jer je kapela posvećena B. D. Mariji, zato dodje na svod u svetištu ‚Navještenje‘, na svod u sriedini kapele ‚Velika gospa‘, na svod u ladji crkve ‚Božić‘. U pobočnoj kapelici sv. Lovrinca naslikan bi ‚prvi grieh praroditelja‘, u nasuprotnoj pako ‚odkupljenje na Križu‘“ 34. „Pokraj velikoga žrtvenika načinjeni su obli lukovi drveni. Za župnu crkvu nabavljen bi novi Božji grob za 121 for. kojega sastavine služe pod godinom za oltar, sviećne M. Božje i za odar mrtvački prigodom opiela.“

44 DORIS BARIČEVIĆ, 2008., 54-55.

45 NAZ, kanonske vizitacije iz 17. i 18. stoljeća. Stav figura, a i opis iz kanonskih vizitacija, ukazuju na to da su kipovi na lukove postavljeni u rasporedu obrnutom od izvorno zamišljenog. Naime, u sve tri crkve skulptura Ju-

dite bila je postavljena na strani poslanice, a svetog Ivana na strani evanđelja.

46 NAZ, kanonska vizitacija 164/V, 1688.

47 I ovaj oltar repolikromirao je Franjo Mrnjec.

Literatura:

DORIS BARIČEVIĆ, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, Zagreb, 2008., 135-150.

JOSIP BUTURAC, *Vrbovec i okolica 1134-1984*, Vrbovec, 1984., 18.

PAŠKAL CVEKAN, *Djelovanje franjevaca u Varaždinu. Povijesno-kulturni prikaz sedamstogodišnje prisutnosti Franjevaca u gradu Varaždinu*, Varaždin, 1978.

PAŠKAL CVEKAN, *Franjevci u Karlovcu. Prigodom četiristote obljetnice osnivanja tvrđave-grada i tristo dvadeset godina djelovanja Franjevaca u Karlovcu*, Karlovac, 1979.

PAŠKAL CVEKAN, *Krapinski Franjevci. Povijesno-kulturni prikaz djelovanja Franjevaca u Krapini prigodom 340. obljetnice njihova dolaska u „Stolicu Zagorja“*, Krapina, 1980.

PAŠKAL CVEKAN, *Vukovar i Franjevci. Povijesno-kulturni prikaz djelovanja Franjevaca u Vukovaru prigodom 760 godina prvog pismenog spominjanja Vukovarske županije i 250 godina postojanja Franjevačkog samostana u Vukovaru*, Vukovar, 1980. (a)

PAŠKAL CVEKAN, *Franjevci u Jaski. Povijesno-kulturni prikaz prisutnosti Franjevaca u slobodnom, kraljevskom naselju Jastrebarsko prigodom 260 godina proglašenja formalnog samostana i 380 godina dolaska u Jastrebarsko*, Jastrebarsko, 1982.

PAŠKAL CVEKAN, *Franjevci u Samoboru. Povijesno-kulturni prikaz prisutnosti i djelovanja Franjevaca u Samoboru prigodom 360 godišnjice proglašenja formalnog samostana*, Samobor, 1982. (a)

PAŠKAL CVEKAN, *Franjevci u Brodu. Povijesno-kulturni prikaz prisutnosti i djelovanja Franjevaca u Slavonskom Brodu prigodom 360 godina prvog zapisanog svjedočanstva o boravku Franjevaca u Brodu (1623-1983)*, Slavonski Brod, 1984.

NICHOLAS EASTAUGH, VALENTINE WALSH, TRACEY CHAPLIN, RUTH SIDDALL, *The Pigment Compendium. A Dictionary of Historical Pigments*, 2004.

KREŠIMIR FILIĆ, *Franjevci u Varaždinu. Poviest franjevačke crkve i samostana o 700-godišnjici dolaska franjevaca u Varaždin*, Varaždin, 1944.

Hrvatske uršulinke. Povodom 275. godišnjice osnutka uršulinskog samostana u Varaždinu, (ur.) Marija Assumpta Svalina, Klaudija Đuran, Zagreb, 1979.

JULIJEN JANČULA, *Franjevci u Cerniku*, Slavonska Požega, 1980.

MIROSLAV KLEMM, *Predmeti umjetničkog obrta u samostanu uršulinki, Hrvatske uršulinke*, 1979., 113-136.

MIROSLAV KLEMM, *Album malih nabožnih sličica*, katalog izložbe, (Gradski muzej Varaždin), 1998.

48 Na poticaj Hrvatskog restauratorskog zavoda, privatna tvrtka Agrosan d.o.o. izradila je 2015. godine troškovnik za dezinfekciju sveg ugroženog inventara.

IRENA KRAŠEVAC, *Neostilski oltari i skulptura u crkvama Zelinskog i Varaždinsko-topličkog dekanata, Podno Grebengrada/Sub castro Greben*, (ur.) Anđelko Koščak, Zagreb, 2011., 103-116.

EMILIJ LASZOWSKI, *Povijesne crtice o gradu Beli u županiji varaždinskoj*, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 7(1), 191-202.

IVY LENTIĆ-KUGLI, *Graditelji oltara sv. Nikole u župnoj crkvi u Varaždinu*, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 17/6, (1968.), 31-36.

IVY LENTIĆ-KUGLI, *Nekoliko podataka o varaždinskim kiparima 18. stoljeća*, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 18/4, (1969.), 7-16.

IVY LENTIĆ-KUGLI, *Blasius Grueber pictor varasdiensis*, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 19/1-2, (1970.), 13-20.

ANDRIJA LUKINOVIĆ, *Župa Margečan*, Margečan, 1998.

ANDRIJA LUKINOVIĆ, *Sveta Marija u Međimurju. Sakralni kulturno-povijesni vodič*, Zagreb, 2008.

ANDRIJA LUKINOVIĆ, PAVAO MARKAČ, *Župa Sveta Marija u Međimurju u prošlosti i sadašnjosti*, 2003., 79-89.

JASMINA NESTIĆ, *Kipovi bočnih oltara kapele Sv. Križa u međimurskom Svetom Križu, Peristil. Zbornik radova za povijest umjetnosti*, 52, (2009. a), 45-52.

JASMINA NESTIĆ, *Kamena skulptura Bezgrješnog začeca na pročelju kuće Drach (Košmerl) u Varaždinu - problem atribucije i kontekst narudžbe, 800 godina Slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209.-2009.*, (ur.) Miroslav Šicel, Zagreb - Varaždin, 2009., 715-723.

MLADEN OBAD ŠČITAROCI, *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja*, Zagreb, 2005.

MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, *Prilog opusu varaždinskog slikara Blasiusa Gruebera, Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 22, (1998.), 97-107.

SERGEJ VRIŠER, *Zoratti Alojz, Slovenski biografski leksikon*, <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi874629/> (14. prosinca 2015.)

DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, *Gospa iz Radovana. Prilog proučavanju plastike 15. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj, Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 23, (1999.), 57-62.

DIANA VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, *Marija Bistrica - Župna crkva Uznesenja Bl. Dj. Marije - Oltari, kipovi, Umjetnička topografija Hrvatske, 4. Krapinsko-zagorska županija*, (ur.) Ivanka Reberski. Zagreb, 2008., 436.

Abstract

Ksenija Škarić

NEW INSIGHTS INTO THE FURNISHINGS OF THE PARISH IN MARGEČAN

It is impossible to achieve the sustainability of conservation without an insight and realistic assessment of the situation in the field. Hence, the acquaintance of the conservator with the artwork's context, and also the monitoring of the condition in the field during and after the project should be part of the standard procedure. While the narrowing of focus is a highly important and necessary phase of the conservation research, an insight into the context is both complementary and corrective. It is an indicator of the complexity of conservation as a discipline which at the same time must combine views measured on a meter-, millimeter- and micro-scale that have to be valid on their own and be in tune with each other. Therefore, the former practice of acquainting the conservator with the artwork at the "operating table" is far from ideal. An overview of the condition in the field will not only draw attention to the conservation issues, even the urgent ones, but also allow the widening of knowledge of the heritage material, as can be seen in the Croatian Conservation Institute project focusing on the Gothic statue of Our Lady of Radovan but also including the parish furnishings. As the previous renovations of the church and its affiliated chapels were connected, the artworks have been relocat-

ed from one building to another. Thus the two statues from the parish church in Margečan probably originate from the chapel in Bela, from the former altar of St. John of Nepomuk, erected in 1729. They can be typologically linked to the earlier-known works of Varaždin sculptor Johann Adam Rosemberger. Although damaged and lacking attributes, the statues can be interpreted, according to how they were carved and postured, as depicting St. Barbara and St. John the Evangelist. The Gothic statue of Our Lady of Radovan has to a great extent been degraded by a recent renovation. Conservation research indicated that the statue had in the past undergone multiple renovations, whereby the Virgin's crown was replaced with a new one on at least two occasions. The most recent renovation in 1997 saw at least one historical layer of painting removed and the sculpture fully repainted, repeating to some extent the found late 18th-century polychromy. Given that the latter is preserved only in fragments, it was for the time being decided against the removing of the 1997 repolychromy and its presentation.

KEYWORDS: *Margečan, Radovan, Bela, Johann Adam Rosemberger, Gothic sculpture, conservation research*